

P R E H L A D

SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY RUSKO-AFGANSKÝCH VZŤAHOV

doc. PhDr. RSDr. Lubomír Čech, CSc.

ABSTRAKT

Problematika vzájomných vzťahov Ruska a Afganistanu má svoju historickú pamäť s pozitívnymi i negatívnymi konotáciami. Dynamický vývoj v regióne širšej Strednej Ázie v posledných rokoch vťahuje do riešenia afganskej otázky viaceré krajiny oblasti a hlavných hráčov svetovej politickej scény. Rusko je vzhľadom na tento vývoj postavené do situácie, keď konsolidácia vzťahov s Afganistanom sa stáva otázkou národnej bezpečnosti. Článok venuje pozornosť súčasnosti a perspektívam vzájomných vzťahov týchto dvoch krajín, odhaľuje hrozby a riziká, ktoré môžu v najbližšej budúcnosti vstúpiť do zložitého procesu budovania dôvery medzi Ruskom a Afganistanom v citlivej geopolitickej oblasti.

Kľúčové slová: afganské drogy, terorizmus, islamizmus, Taliban, ruský návrat do Afganistanu

ABSTRACT

Mutual relations of Russia and Afghanistan have a long historical memory with both positive and negative connotations. Dynamic development of the broader Central Asian region has recently dragged several countries of the region as well as global political powers into the solution of Afghan question. Considering this development, Russia has found herself in a situation, where consolidation of relations with Afghanistan is becoming a question of national security. This paper focuses on the present situation and future perspectives of mutual relations of these two countries. It reveals threats and risks which may enter into the complex process of creating trust between Russia and Afghanistan in this sensitive geopolitical area in the near future.

Key words: Afghan drugs, terrorism, Islamism, Taliban, Russian return to Afghanistan

JEL: F50, H79

Úvod

Rusko v ostatnom čase prejavuje záujem o spoluprácu s Afganistanom v rôznych oblastiach. Rozsah tohto záujmu je široký – od realizácie spoločných obchodných projektov až po spoluprácu v humanitárnych aktivitách. V dejinách vzájomných vzťahov boli rôzne stránky. Boli časy, keď Afganci považovali Rusko, presnejšie povedané Sovietsky zväz, za staršieho brata a priateľa. Sovietska vojenská intervencia na konci 70. rokov, jej neúspech a prechod moci do rúk mudžahedínov mimoriadne negatívne poznamenali vzájomné vzťahy Moskvy a Kábulu.

Dnešný Afganistan je zložitý región, poznačený občianskou vojnou a stálym vojnovým stavom. Ako vrátiť krajinu na cestu mierového rozvoja? Túto otázku si kladú predstavitelia ruskej i afganskej politickej scény. Článok má ambíciu poukázať na hlavné determinanty súčasných rusko-afganských vzťahov najmä z pohľadu možností a limitov ich formovania. Predkladá možné varianty vývoja vzájomných vzťahov po tom, čo koalíčné vojská západných krajín v roku 2014 opustia Afganistan. Súčasne skúma riziká, ktoré v tomto smere môže Ruská federácia očakávať.

1 Ruské tápanie pri hľadaní vzťahov s Afganistanom

Afganistan dnes Rusko vníma najmä cez prizmu bezpečnostnej hrozby voči sebe a svojim susedom v Strednej Ázii. Súčasne je Afganistan tiež časťou komplexného a komplikovaného vzťahu Ruska so Spojenými štátmi a NATO. Fenomén „AfPak“¹ predstavuje silnú motiváciu pre vzťahy Ruska k hlavným nezápadným silám ako sú Čína, India a Irán.

Pri analýze vzájomných vzťahov musíme vychádzať z traumatického zážitku Sovietskeho zväzu s Afganistanom („afganský syndróm“) a postsovietskych skúseností s Čečenskom, Dagestanom a Ingušskom. Rusko vníma dve hlavné hrozby z Afganistanu. Jedna je turbulencia a nestabilita v Strednej Ázii v prípade, že by padla vláda Karzaja po odchode jednotiek Spojených štátov a NATO z krajiny. Táto situácia tu už raz bola, keď príchod Talibanu k moci v Afganistane podporil islamistov zo Strednej Ázie a ponúkol výcvikové centrá čečenským rebelom. Rusko vyjadruje obavy z nárastu islamského radikalizmu v regióne a zo znovuzrodenia povstaleckých aktivít v Uzbekistane a Kirgizsku.

Rusko nemá dost dôvery v pevnosť režimov stredoázijských štátov, ani vo vlastné kapacity izolovať región od vplyvu Talibanu. Názory na to, ako ďaleko môže hrozba zasiahnuť, sa v Rusku líšia. Zatiaľ čo sa niektorí Rusi prikláňajú k teórii domina a očakávajú, že sa „oblasť katastrofy“ rozšíri k ruským hraniciam, väčšina verí, že Taliban sa nerozšíri za Afganistan.²

Ďalšia hrozba, obchodovanie s afganskými drogami, je veľmi konkrétna a smrteľne nebezpečná. Rusko sa stalo hlavným konzumentom afganského heroínu a ópia. Podľa odhadov ruská ročná konzumácia heroínu (70 ton) je o niečo menšia než

¹ AfPak – neologizmus vymyslený Obamovým špeciálnym reprezentantom v Afganistane Richardom Holbrookom. Tento slovný novotvar poukazuje na čoraz väčšie prelínanie vývoja v Afganistane s problémami v Pakistane v dôsledku pôsobenia talibanských bojovníkov aj na území Pakistanu, na ktorom majú svoje základne.

² Trenin, D. – Malashenko, A.: Afghanistan. A View from Moscow, 2010, s. 9-31.

konzumácia zvyšku Európy (88 ton). Ruskí predstavitelia poukazujú na to, že produkcia narkotík v Afganistane od pádu Talibanu a príchodu koalíčných síl narástla.

Z historického hľadiska Moskva nejavila až taký záujem o „získanie“ Afganistanu. Počas „Veľkej hry“ bolo Rusko spokojné, že Afganistan tvoril bezpečnostné pásmo medzi časťou ríše v Strednej Ázii a britskou Indiou. Sovietsky zväz oceňoval afganskú neutralitu počas studenej vojny, keď aj Pakistan aj Irán boli spojencami Spojených štátov a Čína bola uzavretá vo svojom vlastnom konflikte so Sovietskym zväzom.

Nie všetci boli v bývalom ZSSR na konci 70. rokov nadšení z vidiny vojenského zásahu v Afganistane.³ Po bolestivej desaťročnej skúsenosti sa Rusi usilovali zabudnúť. To platilo dovtedy, kým neprišiel Taliban. Zabratie Kábulu Talibanom a potom aj skoro celého územia znepokojilo Rusov kvôli nožnej expanzii na sever, k pôvodnej sovietskej Strednej Ázii.

Ruské záujmy v súčasnom Afganistane môžeme definovať nasledovne:

- Nedopustiť víťazstvo Talibanu,
- zabrániť toku drog z Afganistanu do Ruska,
- podporiť nastolenie neutrálneho a stabilného Afganistanu, tvoriaceho akýsi bezpečnostný pás medzi Strednou Áziou a Stredným východom.⁴

Hlavný ruský záujem v tomto regióne je udržať a rozšíriť svoj vplyv v Strednej Ázii prostredníctvom vzťahov s Afganistanom.⁵ Keďže severný Afganistan je priamo spojený so Strednou Áziou, pozornosť sa koncentruje na sever krajiny, kde je veľa tadžických a uzbeckých obyvateľov. Je to vlastne pokračovanie udržiavania blízkych väzieb so Severnou alianciou. Táto ambícia však má svoje limity a obmedzenia. Rusko nefunguje ako magnet na všetkých svojich susedov. Napriek tomu, že krajiny Strednej Ázie nechcú byť vnímané ako klienti Moskvy, sila historického dedičstva je zatiaľ príliš veľká.

Moskva sa nevzdala myšlienky na svoju vlastnú vojenskú prítomnosť v tomto regióne. Preto týmto stredoázijským krajinám podsúvala obavy, že sa Afganistan opäť stane základňou pre ich vlastné domáce islamistické skupiny. Paradoxne sú tak ruské záujmy v Strednej Ázii podporované aj najmenšou šancou Talibanu na víťazstvo.⁶

Ostatné ciele Ruska v Afganistane v prvej dekáde nového milénia boli skôr marginálne. Ročný obchodný obrat v roku 2008 bol niečo pod 200 miliónov USD. V minulosti sovietski geológovia našli ropu a plyn v severnom Afganistane, ale ruské obchodné a investičné skupiny uprednostňovali radšej Strednú Áziu, ktorá je bohatšia na prírodné zdroje všetkých druhov a v podstatne bezpečnejšom prostredí.

Rusi mali tiež tendenciu veriť, že vplyv Spojených štátov v Afganistane minimalizuje ich šance na obchodovanie v tejto krajine. Navyše je tu Čína, ktorá sa vynára ako ekonomický konkurent Ruska v Afganistane. Porazila ruské spoločnosti

³ Pôsobivé a pomerne vyvážené svedectvo o dôvodoch a okolnostiach, ktoré priviedli sovietske vedenie k rozhodnutiu poslať do Afganistanu vojakov, podáva Gregory Feifer vo svojej publikácii Veľký hazard z roku 2009.

⁴ Trenin, D. – Malashenko, A.: Afghanistan. A View from Moscow, 2010. s. 17-27.

⁵ Hecker, G.: Afghanistan in der russischen Politik, 2009.

⁶ Čech, L.: Potenciálne konfliktné zóny v súčasnej Strednej Ázii, 2011, s. 29 -33.

ako aj ďalších zahraničných záujemcov v súťaži o ťažbu medi v baniach Ainak.⁷ Ruské negatívne hospodárske záujmy v Afganistane boli dôležitejšie než tie pozitívne. Inými slovami, Rusko sa viac zaujímalo o to, ako zabrániť ostatným dostať sa k zdrojom v Afganistane, než o získavanie týchto zdrojov pre seba. S cieľom ochrániť svoj trh sa Gazprom usiloval o blokovanie projektovaného plynovodu z Turkmenistanu do Pakistanu a ropovodu z pakistanského prístavného mesta Gwadar do Číny.

Oficiálne Rusko podporilo medzinárodné úsilie o stabilizáciu Afganistanu. V decembri 2009 prezident Medvedev verejne schválil novú stratégiu Baracka Obamu pre Afganistan a ponúkol podporu Ruska Kábulu, Washingtonu a NATO. Moskva uvítala, že medzinárodná operácia OSN (UNAMA) má mandát zahrnujúci afganskú post-talibanskú rehabilitáciu načrtnutú na konferencii v Bonne.

I keď možno by množstvo najmä starších Rusov radšej videlo ako Spojené štáty v Afganistane zlyhajú (a pridajú sa k obetiam Sovietskeho zväzu a Británie na „cintoríne impérií“), pragmatickí ruskí predstavitelia si uvedomujú, že keby bol západ v Afganistane porazený, viedlo by to k rastu radikalizmu. V článku publikovanom v New York Times 12. januára 2010 generál Boris Gromov, posledný sovietsky veliteľ v Afganistane a bývalý guvernér moskovského regiónu a vtedajší veľvyslanec Ruska pri NATO Dimitrij Rogozin, vyzvali NATO k pokračovaniu misie v Afganistane, až kým sa nedosiahne rozumná politická stabilizácia.⁸

Aj keď sa Gromov a Rogozin odvolávali na úsilie Ruska zriadiť sily rýchlejšie reakcie v Strednej Ázii pre prípad, že by Spojené štáty v Afganistane zlyhali, mali by si uvedomiť limity takýchto síl a čo by boli schopné vykonať. Myšlienka poslať ruské sily do Afganistanu je pre súčasnú ruskú vládu neakceptovateľná. Dvadsaťštyri rokov po odchode vtedajšieho Sovietskeho zväzu z afganského územia je ešte stále cítiť v spoločnosti už spomínaný „afganský syndróm“.

V ruskej spoločnosti sú k danej problematike **tri názorové prúdy**:

- V prvej skupine sú tí, ktorí považujú Spojené štáty za hlavného ruského geopolitického protivníka a chcú, aby uviazli v afganskej pasci natrvalo, brániac tak talibanskému víťazstvu. Preferujú politiku sledovania vývoja v Afganistane z diaľky a nemajú záujem poskytovať výnimočnú asistenciu Spojeným štátom a NATO. Sú pripravení uzavrieť dohodu s Talibanom, ak by sa predsa len nakoniec dostali do silnej pozície.
- Druhá skupina obhajuje oveľa bližšiu spoluprácu so Spojenými štátmi a NATO v Afganistane. Dúfajú, že podaním pomocnej ruky Spojeným štátom budú môcť v záležitostiach dôležitých pre Moskvu ovplyvňovať politiku Spojených štátov v prospech ruských záujmov. Prvá skupina túto víziu hodnotí ako čiru naivitu a pripomína osud tzv. Kozyrevovej doktríny. Tá – kalkulujúc s americkým ocenením, keď bude Rusko „slušné“ – sa veľmi prepočítala a zahraničnopolitické postavenie Ruska v 90. rokoch stratilo na vážnosti.
- Tretia skupina verí, že úspech koalície v Afganistane je už dávno ruským záujmom, keďže by to odstránilo najvážnejšie výzvy vlastnej ruskej

⁷ Bane Ainak sa nachádzajú v centrálnej provincii Logar a patria medzi jedny z najväčších nálezísk medi na svete. Objavili ich pred 32 rokmi vtedy ešte sovietski geológovia. O možnosť ťažby sa reálne uchádzalo 9 firiem, vrátane firiem z Ruska, Číny, Austrálie, Kanady, Indie, Kazachstanu a USA.

⁸ Gromov, B. – Rogozin, D.: Russian Advice on Afghanistan, 2010.

bezpečnosti. Chaos v Afganistane by mohol viesť k „talibanizácii regiónu“ vrátane Strednej Ázie, čo by Rusko zvládalo s istými problémami. Toto viedlo Moskvu k tomu, aby podporila, aj keď len veľmi mierne, afganskú vládu a západnú koalíciu.

Rusko si udržiava pravidelný kontakt s Hamídom Karzajom, jeho vládnymi predstaviteľmi a určitými miestnymi vojenskými vodcami, aby držalo krok s vývojom v krajine. Moskva tiež rozšírila svoju bezpečnostnú pomoc Kábulu viacerými spôsobmi. Vyjadрила ochotu trénovať afganskú políciu a vojenských dôstojníkov a predať afganskej armáde zbrane, vojenský výstroj a náhradné diely. V januári 2010 Moskva ponúkla rekonštrukciu 140 priemyselných podnikov a infraštruktúrnych objektov v Afganistane, ako sú mosty a vodné nádrže, ktoré pôvodne postavili ruskí inžinieri. Za podmienky, že medzinárodná komunita odmení ruské firmy kontraktmi a zaplatí im prácu.

Keďže Rusko v roku 2007 opäť zriadilo svoje veľvyslanectvo v Kábule, zvažovalo svoj návrat do Afganistanu, tentoraz však ako obchodný partner. Ale v komentároch ruských analytikov sa premieta istá črta pochybností o pevnosti Karzajovej vlády a schopnostiach splniť sľuby koalície. Moskva nechce ísť proti novým afganským autoritám, ak tie súčasne budú nahradené. Nasledovaním tohto kurzu dúfa, že získa mieru politického vplyvu a zaistí si, aby Afganistan nevyužívali iní proti ruským záujmom, vrátane ekonomických. Až donedávna malo Rusko sympatie skupiny Afgancov, s ktorými sa spriatelilo v 80-tych rokoch minulého storočia počas okupácie krajiny a potom znovu v 90-tych rokoch. Moskva však silno zanedbávala príležitosti využiť túto skupinu na niečo také ako je podpora ruských záujmov. Súčasná moskovská administratíva naznačuje, že dochádza k zmene.

V auguste 2010 sa v ruskom letovisku Soči konal summit zameraný na koordináciu úsilia o zlepšenie bezpečnosti vo vojnu zmietanom Afganistane (bolo to pritom už druhé podobné stretnutie štyroch lídrov – prvé sa uskutočnilo v júli 2009 v tadžickom Dušanbe). Na tomto prelomovom stretnutí ruský prezident Dmitrij Medvedev privítal okrem afganského prezidenta Hámida Karzaja aj pakistanskú hlavu štátu Asifa Alího Zardárího a ich kolegu z Tadžikistanu Emomaliho Rahmonova.⁹ Rusko chcelo demonštrovať, že zohráva pri zlepšovaní bezpečnosti v regióne, v ktorom malo historicky vždy veľký vplyv, konštruktívnu úlohu. Podľa slov jeho predstaviteľov sa nemôže Rusko v otázke Afganistanu uspokojiť len s úlohou čestného makléra a čakať za svoju mediátorskú rolu politické bonusy. Rusko samotné má v regióne životne dôležité záujmy. Časy, keď Moskva ostala po roku 1990 dlhý čas na okraji regionálnej politiky, sú už dávno preč. Aj v rámci tohto summitu sa preto pokúsila opäť posilniť svoj vplyv na jednotlivé štáty Strednej Ázie. Medzi najdôležitejšie problémy, o ktoré Rusko (v tzv. afganskom smere) prejavilo záujem, môžeme rátať:

- problém plynovodu TAPI (Turkménsko – Afganistan – Pakistan – India),
- účasť Ruska v spracovaní a rozvoji afganských prírodných zdrojov a pri rozvoji priemyslu,

⁹ Medvedev na summite uviedol, že podporuje boj afganskej vlády proti povstalcom z Talibanu a zdôraznil, že je tiež pripravený zlepšiť ekonomickú spoluprácu s Afganistanom. Pozri SME: Medvedev hostí Karzaja a Zardárího na afganskom summite, 18.8.2010.

- afganský obchod s drogami a export ópia do Ruska.

2 Možné spôsoby riešenia ruských záujmov

Problém plynovodu TAPI spočíva v tom, že jeho možné spustenie by ruskému Gazpromu úplne znemožnilo kontrolu turkménskeho plynového exportu. Dlhý čas sa export turkménskeho plynu na veľké zahraničné trhy (vrátane európskeho) mohol realizovať len s využitím ruského tranzitu, v rámci čoho mohla ruská strana Turkménsku diktovať cenovú politiku.

V posledných rokoch vynakladá Ašchabad značné úsilie na vybudovanie alternatívnych exportných trás (plynovody: Turkménsko – Uzbekistan – Kazachstan – Čína a Turkménsko – Irán). Ani jedna trasa nemôže byť z rôznych príčin zaradená do európskeho projektu Nabucco (výsledok riešenia diverzifikácie dodávok plynu do krajín EÚ), avšak TAPI, ako aj transkaspická trasa, je v tomto ohľade oveľa perspektívnejšia.

Toto dobre chápu tak v Moskve ako aj v Kábule a o to symbolickejšie vyzeralo podpísanie ďalšej dohody z 31. augusta 2010 (menej než 2 týždne po skončení summitu v Soči) o výstavbe TAPI medzi Kábulom a Ašchabadom. Teraz je tento projekt kvôli bezpečnostnej situácii v Afganistane samozrejme nerealizovateľný, ale čas ide ďalej a ozbrojený konflikt v krajine skôr či neskôr oslabne, čo umožní spustiť výstavbu. Nedá sa vylúčiť ani to, že sa stabilizujú vzťahy medzi Iránom a Západom, čo pri iránskom mediátorstve umožní nasmerovať turkménsky plyn priamo do Európy. Preto sa projekt TAPI radí medzi tie, ktoré sa síce dajú zabrzdiť, ale nie zastaviť navždy. Za týchto podmienok je pre Rusko a jeho kontrolu situácie lepšie v procese participovať.

Podobnej stratégie sa Gazprom pridržal ešte začiatkom 90. rokov, keď spoločnosť UNOCAL podnikla viaceré pokusy o výstavbu ropovodu za 40 % finančnej účasti Ruska. Vtedy bol projekt zastavený pre porušenie záväzkov zo strany Talibanu. No ak dnes Rusko tento pokus zopakuje a pripojí sa k projektu ako podielový spoluúčastník, jeho pozícia v regióne nielen nezoslabne, ale sa naopak posilní.

V deklarácii zo Soči sa tento problém nespomína, je však zaznamenaný úmysel zúčastniť sa na projekte vytvorenia systému prenosu elektrickej energie z Tadžikistanu do Afganistanu a Pakistanu (CASA-1000) a tiež v ďalších spoločných projektoch v oblasti energetiky a rozvoja dopravnej infraštruktúry.

V Soči bola jednoznačne predložená predstava **účasti Ruska v spracovaní a rozvoji afganských prírodných zdrojov a pri rozvoji jeho priemyslu**. Do deklarácie summitu boli zakomponované rekonštrukčné programy na oživenie afganskej infraštruktúry a podnikov, medzi ktoré patria objekty ropného priemyslu (na severe krajiny v Sari-Pule, Farjábe, Balchu a ďalších regiónoch), závod dusíkatých hnojív a elektrárň v Mazári-Šarífe, Kábulský stavebný podnik a nangarharský závlahový systém.

Ruská strana momentálne prehodnocuje možnosť financovania týchto projektov, a ak nebude dohoda zrušená, pravdepodobne dôjde k značnému zvýšeniu podielu Ruska v afganskom hospodárstve. Pre Moskvu je totiž v strategickej perspektíve mimoriadne výhodné najmä nastavenie kontroly nad severnými plynovými

ložiskami a zaradenie sa do procesu budovania si geopolitickej pozície v Ázii ako hlavného dodávateľa energetických zdrojov.

Určitý záujem tvoria aj afganské iniciatívy v oblasti spracovateľského priemyslu. Afganský dopravný podnik AFSOTR, vytvorený ešte kedysi za účasti ZSSR, navrhol ruskému koncernu Sojuzvneštrans realizáciu dodávok 500-600 jednotiek nákladnej techniky z Ruska a podiel 49 % akcií podniku. Afganská strana sa zaväzuje, že na základe obchodných výsledkov by mal podnik dosiahnuť čistý zisk 50 miliónov USD, a polovica danej sumy bude patriť Sojuzvneštransu. V danom momente je návrh predmetom rokovania na úrovni Ministerstva dopravy RF a koncernu Sojuzvneštrans.

Afganský obchod s drogami ostáva naďalej pre Rusko veľkým problémom. Obmedzenie výroby ópia v Afganistane považuje za najefektívnejší spôsob zvládnutia situácie. Podľa OSN, Rusko a krajiny Strednej Ázie zadržia len 4 % – 5 % prepravy, oveľa menej než Irán, Pakistan alebo Čína. Podľa ruskej vlády sú od heroínu a ópia závislé približne dva milióny Rusov, ktorí spotrebujú až 21 percent svetovej produkcie. Viktor Ivanov, riaditeľ Federálnej služby pre kontrolu narkotík popisuje tento stav ako heroínovú epidémiu. Väčšina z týchto návykových látok pochádza z Afganistanu. Drogy negatívne ovplyvňujú aj samotný Afganistan:

- Drogový kontraband narušuje harmóniu finančného systému štátu, proti ktorému je rozpútaná drogová agresia.
- Rastúca spotreba ópia negatívne ovplyvňuje domácu kriminalitu.
- Rozširujú sa možnosti špionáže zo strany tých krajín, ktoré maskujú svoje agentúrne záujmy pod rúškom nadnárodného boja proti drogám.
- Administratíva štátu s pomocou zisku z obchodu s drogami dostáva solídnu príjmovú rozpočtovú položku.
- V samotnom štáte je nedostatok potravín, keďže poľnohospodárske pôdy, predurčené na pestovanie obilnín, zeleniny a ovocia, sa namiesto toho zasievajú semenami drogových rastlín. V dôsledku toho vedenie krajiny pred svetovým spoločenstvom neprestajne prezentuje nevyhnutnosť poskytovania humanitárnej pomoci

Moskva opakovane apelovala na sily NATO, aby zasiahli proti pestovaniu ópia v tejto stredoázijskej krajine. Aj keď Spojené štáty a ich spojenci v NATO poskytli afganskej vláde finančnú pomoc v snahe zastaviť produkciu drog, pestovanie maku v posledných troch rokoch napriek tomu zostávalo na stabilnej úrovni a vývoj cien naznačuje nárast jeho produkcie. Ako konštatoval šéf ruskej protidrogovej agentúry Ivanov, na boj proti afganským drogám sa vynakladajú obrovské peniaze daňových poplatníkov, produkcia však naďalej zostáva na vysokej úrovni a nič nenasvedčuje tomu, že by sa mala výraznejšie znížiť.¹⁰

V tomto kontexte vyvolala veľkú diskusiu a špekulácie správa z konca októbra 2010, že americké a ruské tajné služby zneškodnili v Afganistane štyri drogové laboratóriá, ktoré boli zodpovedné za cca 5 až 10 percent ročnej afganskej produkcie ópia a heroínu. Znamená to, že Rusko zmenilo svoj postoj a opätovne sa angažovalo v ozbrojených aktivitách v Afganistane? V skutočnosti sa ruské špeciálne jednotky

¹⁰ Kalačev, B.: Drogová genocída: minulosť a prítomnosť, 2013.

ozbrojenej operácie priamo nezúčastnili. Akciu pri afgansko-pakistanských hraniciach vykonalo asi 80 vojakov americkej armády a štyria ruskí protidrogoví agenti. Zničené boli spomínané drogové laboratóriá, v ktorých sa našlo vyše tony heroínu a ópia. Celá akcia by sa však neuskutočnila bez účasti ruských tajných služieb, pričom údajne práve Rusko muselo Američanom „ukázať“, kde sa laboratóriá nachádzajú.

Pre priblíženie zložitosti problému povedzme, že plocha afganských plantáží ópiového maku tvorila v minulých rokoch viac než 80 % svetového osevu danej kultúry. V niekoľkých afganských provinciách, ktoré kontroluje Taliban, sa ópium pestuje úplne otvorene. Jedna z hlavných ciest exportu afganských opiátov prechádza územím Ruska, ktorá pomimo tranzitu, zásobuje aj miestny trh. Rusko tradične zaujíma vo veci riešenia regionálneho problému s drogami tvrdú pozíciu a trvá na posilnení represívnych opatrení voči výrobcom ópia a opiátov.¹¹

Likvidácia ópiových plantáží v Afganistane v ostatnom čase umožnila znížiť plochu osevu v severných, východných a centrálnych regiónoch krajiny, čo sa v Rusku odrazilo aj na znížení počtu úmrtí následkom konzumácie narkotík. Likvidácia osevu je však stále nemožná v južných provinciách, ktoré produkujú až 87 % afganského ópia. Toto územie je stále pod kontrolou Talibanu a toto územie je pre aliančné likvidačné komandá nedostupné. Situácia s drogami ostáva preto naďalej zložitá. Podľa údajov OSN, počet provincií, ktoré nie sú osevom opiátov postihnuté, sa v posledných dvoch rokoch znížil z 20 na 17. Prieskum medzi roľníkmi tiež preukázal tendenciu rastu počtu osád, v ktorých sa pestuje ópiový mak, a to z 27 % (v roku 2009) na 37 % (v roku 2011). Najvyšší počet osád, kde sa obyvatelia venujú nelegálnemu obchodu s narkotikami, je na juhu krajiny.¹²

Ruskí experti už niekoľkokrát na rôznych medzinárodných fórach navrhovali tzv. dištančnú likvidáciu makových polí pomocou letectva, čo zatiaľ nenašlo adresáta. Likvidácia ópiových plantáží pomocou herbicídov (ako je tomu doteraz) je nebezpečná skôr pre legálnu výsadbu. V sadovníckej praxi sa herbicídy rozprašujú maximálne z výšky ľudskej postavy a len vtedy môžu byť presne nacielené na neželateľné kultúry. Ako ukazujú výskumy, pri rozprašovaní substancie z výšky niekoľkých stoviek metrov je pravdepodobné rozšírenie chemikálií od miesta rozprašovania až do vzdialenosti 2 kilometre. V afganských podmienkach sú malé orné polia sústredené veľmi natesno, čo ešte viac zvyšuje pravdepodobnosť zásahu iných kultúr, čo s vedomím všeobecného afganského problému s potravinami môže viesť ku katastrofálnym následkom.

Perspektívnejšie je využitie nebezpečných plesní (napr. pleospora papverace), ktoré zasahujú výlučne ópiový mak a ku ktorým (podľa údajov výskumu vedcov z krajín SNŠ) je väčšina legálnych kultúr rezistentná. Vzdušné nakazenie pôdy touto plesňou však ešte len čaká na svoj výskum a inžiniersku realizáciu, a bez nej ostane tento projekt len čisto teóriou.

Situáciu komplikuje skutočnosť, že Kábul sa k akýmkoľvek policajným opatreniam proti roľníkom pestujúcim mak stavia tradične chladne. Pestovanie ópiového maku sa doteraz zákonom netrestá, aj keď vo väčšine prípadov nie je táto aktivita vyvolaná nevyhnutnosťou zarobiť si na chlieb, ale snahou zvýšiť si svoj životný štandard. Ruským záujmom v tejto oblasti môže pomôcť nedávne menovanie ruského diplomata Jurija Fedotova na post výkonného riaditeľa úradu OSN pre boj

¹¹ Horák, S.: Drogová Hedvábná stezka, 2010, s. 11.

¹² UNODC: Afghanistan Opium Survey 2010, 2010.

s narkotikami. Tento fakt umožní Moskve zvýšiť svoj vplyv na pozíciu svetového expertného spoločenstva a v otázkach boja s drogovým problémom vytvorí platformu pre tvorbu efektívnejších odporúčaní pre Kábul.

Realizáciu spoločnej protidrogovej akcie zrejme treba dať do súvislostí tzv. „resetu“ americko-ruských vzťahov, ktorý v inkriminovanom období súvisel s podpisom Pražskej zmluvy o odzbrojovaní, zrušením výstavby amerického protiraketového systému v strednej Európe či ruským odmietnutím predaja sofistikovaných systémov protivzdušnej obrany S-300 Iránu.

Všetci odborníci, ktorí sa venujú afganskej problematike a situácii v Strednej Ázii sa zhodujú v tom, že Rusko by mohlo Američanom konflikt v Afganistane značne zneprijemniť, spôsobilo by si tým však obrovské množstvo problémov. V ruskom záujme určite nie je nestabilný alebo islamistický Afganistan, ktorý by mohol silne ohroziť pozíciu Ruska v Strednej Ázii. Na adresu tvrdení o potenciálnom zapojení Ruska reagoval Dmitrij Rogozin, bývalý ruský vyslanec pri NATO v tom zmysle, že Rusko už v Afganistane bolo, nepáči sa mu tam a nechce sa tam vrátiť. Ešte ráznejšie tieto správy odmietol ruský minister zahraničných vecí Sergej Lavrov.

V prípade Afganistanu však Rusko nie je len nečinným pozorovateľom a už dlhší čas Američanom aktívne pomáha. Rusko podpísalo dohody so Spojenými štátmi, Nemeckom, Francúzskom a Španielskom umožňujúce presun nesmrtiaceho vojenského tovaru a v určitých prípadoch personálu, zbraní a vojenskej výstroje cez ruské územie v rozsahu až do 4 500 preletov každý rok. Rusko taktiež afganskej armáde plánuje dodať 31 vrtuľníkov Mi-17 zaplatených Američanmi. Tento kontrakt sa pochopiteľne dostal pod ostrú paľbu kongresu a amerických zbrojárskych firiem. Rusko sa podujme na výcvik afganských pilotov, no nie na území Afganistanu. Aj keď sa hovorí „nikdy nehovor nikdy“, nateraz Rusko do vojny v krajine, kde prišlo o 15 000 svojich vojakov, vstúpiť neplánuje.

3 Potreba systémových opatrení vo vzťahoch Ruska a Afganistanu

Summit v Soči určite nebol miestom globálneho prieniku Ruska v afganskom smere. Napriek tomu ho vnímame ako medzník. Moskva ešte raz deklarovala svoje záujmy, vytvorila ďalší dlhodobý formát pre konzultácie skupiny účastníkov regionálnej politiky, čím dosiahla v oblasti hospodárskej spolupráce významný pokrok.

Nesmieme však zabúdať ani na pretrvávajúce ťažkosti ruskej politiky v tomto regióne. Moskve sa doteraz nepodarilo dosiahnuť viditeľné ústupky ohľadom niekoľkých principiálnych otázok, vrátane otázok spätých s riešením exportu narkotík. Existujú ťažkosti aj v samotnom Rusku. Momentálne je s Afganistanom úzko spätá činnosť množstva štátnych a verejných štruktúr, vrátane Ministerstva vnútra RF, Ministerstva dopravy RF, spravodajských služieb a pod. Pritom každý z týchto rezortov rieši v regióne len svoje vlastné úlohy a často nie je informovaný o problémoch svojich kolegov. Podobná decentralizácia (a tiež aktivita niektorých ruských politológov) v mnohých otázkach sťažuje adekvátne prijatie ruskej pozície.

V tejto situácii sa často hovorí o potrebe vytvoriť post predstaviteľa prezidenta RF pre záležitosti Afganistanu, alebo aspoň stálu konzultačnú komisiu, vytvorenú z pracovníkov organizácií a rezortov, ktoré sa profesionálne venujú tejto krajine. Analogické funkcie a organizácie už existujú v niekoľkých európskych štátoch.

Posilnenie politickej aktivity Ruska v Strednej Ázii by malo bezpochyby viesť k nastaveniu tejto činnosti na pravidelnejšiu a centralizovanejšiu úroveň.

Vzájomné vzťahy Ruska a Afganistanu riešila aj schôdzka na najvyššej prezidentskej úrovni, ktorá sa uskutočnila v januári 2011 v Moskve. Jej záver sa niesol v duchu myšlienky „Rusko sa vracia do Afganistanu - nie vojenskou silou, no ekonomikou“. Stretnutie otvorilo novú stránku v rusko-afganských vzťahoch. Ak sa spomenú nedávne dejiny, spravidla sa hovorí o vojenskej operácii Sovietskeho zväzu v tejto krajine. Ale história nebýva čierno-biela. Sovietska prítomnosť v Afganistane spočívala ešte aj vo výstavbe energetických, infraštruktúrnych a sociálnych objektov a v príprave afganských odborníkov. Práve taká spolupráca sa plánuje aj v budúcnosti. Ako príklad slúžia projekty v energetike. Ruské spoločnosti sa už teraz zúčastňujú na modernizácii hydroelektrárne Noglu a na vybudovaní objektov malej energetiky v ťažko prístupných horských oblastiach Afganistanu. Posudzuje sa možnosť účasti Ruska na výstavbe nových hydroelektrární aj v iných provinciách. Rokuje sa okrem toho o spoločnej rekonštrukcii celého radu významných objektov pre Afganistan: tunelu v priesmyku Salang, závodu na dusíkaté hnojivo, tepelnej elektrárne v Mazari Šarife a spoločnosti na výstavbu domov. Na najbližšom stretnutí sa majú odsúhlasiť aj iné dôležité projekty v oblasti železničnej dopravy a v prvom rade v oblasti energetiky. Ide o účasť Ruska na vzniku systému elektrického vedenia z Tadžikistanu do Afganistanu a Pakistanu a výstavbu už spomínaného plynovodu Turkménsko-Afganistan-Pakistan-India.

Čo nebolo celkom docenené, bola výzva ruského prezidenta k aktívnejšej integrácii Afganistanu do regionálnych združení štátov, takých ako Šanghajska organizácia spolupráce. Z pohľadu vojensko-politických aktivít v oblasti širšej Strednej Ázie bola Moskva aktívna. Dlhو žiadala NATO, aby sa vytvorili mechanizmy vzájomných vzťahov s Organizáciou zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (Collective Security Treaty Organization).¹³ NATO prejavilo len malý záujem. Naprávajúc škody spôsobené tzv. Kozyrevovou doktrínou z 90. rokov minulého storočia, sa Moskva usilovala zmenšiť vplyv americkej armády v Strednej Ázii. Pod jej vplyvom summit Šanghajskej organizácie spolupráce v roku 2006 v Astane dokonca vyzval krajiny, ktoré poskytli svoje vojenské zariadenia americkým a aliančným silám, aby stanovili termíny ich odchodu z krajiny.¹⁴ Navyše Moskva svoje strategické zázemie poistila zriadením leteckej základne Kant v Kirgizsku. Pri jej zriadení prezident Putin vyhlásil: „Vytvorením vzdušného štítu v Kirgizsku sledujeme posilnenie bezpečnosti v regióne, ktorého stabilita sa stala hmatateľným faktorom ovplyvňujúcim vývoj medzinárodnej situácie.“¹⁵

Ak keď je pozícia Moskvy v Strednej Ázii ohrozovaná aj inými krajinami, za svojho hlavného konkurenta považuje Spojené štáty. Keď Putin v roku 2001 povolil Spojeným štátom používať leteckú základňu v Uzbekistane a Kirgizsku, dal najavo, že to je len dočasné – len do tých čias, kým sa Afganistan nestabilizuje.¹⁶

Čínska angažovanosť ohrozila pozíciu Ruska v Strednej Ázii ešte vážnejšie, než prítomnosť USA v tomto regióne. Moskva je tradične alergická na vojenské

¹³ Hlas Ruska: OZKB je ochotná spolupracovať s NATO na základe parity, 2011.

¹⁴ Kapila, S.: Shangai Cooperation Organisation Summit (June 2006), 2006.

¹⁵ Bližšie pozri SME: Putin otvoril ruskú leteckú základňu v Kirgizsku, 23.10.2003.

¹⁶ Kňazev, A.: Afganistan v kontexte „Bolšogo Bližnego Vostoka, 2011, s. 103.

expanzie vo svojom záujmovom priestore a relatívne tolerantná voči projekcii ekonomického vplyvu. Zrejme aj to je dôvod, prečo Rusko považuje za svoju hlavnú konkurenciu Spojené štáty, a nie Čínu. Partnerstvo s Pekingom má obmedziť rolu USA v tomto regióne. Cez Šanghajskú organizáciu spolupráce to zatiaľ nepôjde, pričom limity a obmedzenia sú dnes na strane samotnej organizácie.

Čo sa týka ruského pohľadu na Afganistan ako problém vo vzťahoch s Indiou a Pakistanom, Dillí bolo blízkym partnerom a spojencom Moskvy. India bola jednou z mála krajín, ktorá odmietla odsúdiť sovietsku inváziu v Afganistane v roku 1979. Dnes nemá Rusko žiadne námietky voči politickej prítomnosti Indie v Afganistane. Obe krajiny trpia kvôli teroristickým útokom a bojujú proti islamským radikálom. Problém je v tom, že medzi týmito dvomi krajinami sa podstatne znížila intenzita konzultácií a vlastne absentuje koordinácia týkajúca sa záležitostí Afganistanu. Moskva si je vedomá rivality medzi svojimi partnermi – Pekingom a Dillí, a je maximálne opatrná, aby nebola zatiahnutá do ich sporov. Táto rivalita je však najostrejšia medzi Indiou a Pakistanom.

Pre Moskvu bol Pakistan dlho spojenec hlavného ruského protivníka. Ochotne slúžil ako základňa spravodajským operáciám Spojených štátov a bol hlavnou základňou afganského odporu voči sovietskym jednotkám v Afganistane. Ale Rusko si nemôže dovoliť ignorovať nukleárne vyzbrojenú krajinu s populáciou, ktorá nedávno zatienila aj tú ich vlastnú. Moskva preto profilovala svoju politiku tak, aby nepoškodila svoje vzťahy s Indiou a udržiavala a dokonca rozširovala kontakty s pakistanskou vládou a armádou. Rusko vníma Pakistan ako chránenca USA a Číny, zatiaľ bez možnosti vlastného vplyvu na túto krajinu.

Moskovské kontakty s Teheránom sú rozsiahlejšie a menej sporné, ako vzťahy s Islamabadom. Pre Rusko je Irán kľúčovým hráčom regiónu, ktorého sila neustále rastie. Patrí medzi jeho významných hospodárskych partnerov, najmä v sektore energetiky. Napriek všetkým ťažkostiam Irán Rusko vníma ako racionálneho a občas aj kooperatívneho partnera. Napríklad Moskva a Teherán spolupracovali na ukončení občianskej vojny v Tadžikistane – jedinom post-sovietskom konflikte, ktorý bol vyriešený. Rusko ťažilo z benevolentného postoja Iránu voči jeho politike v Čečensku. Čo sa týka Afganistanu, Rusko vníma Irán ako stabilizujúci faktor v Herate a ako partnera v obmedzovaní obchodu s drogami.

Medzi záujmami Ruska v Afganistane a záujmami iných dôležitých aktérov nie je až taký antagonizmus. Vo veľa kľúčových problémoch sa tieto záujmy stretávajú. Rusko bolo de facto spojencom Severnej aliancie v roku 2001 a výrazne prispievalo k zvrhnutiu Talíbanu. Potom sa Rusko rozhodlo nepliesť do afganskej politiky a preto nesúťažilo o vplyv nad Karzajovou administráciou.

Geopolitická rivalita Ruska so Spojenými štátmi je obmedzená na bývalé sovietske republiky Strednej Ázie, a tiež na Kaspické more a Kaukaz. Ale ani tam táto problematika nie je novým vydaním „Veľkej hry“. Namiesto toho tu je fungovanie nových štátov v regióne, ktoré aspirujú na úplnú nezávislosť od ich bývalej nadvlády a učia sa pohybu na medzinárodnej scéne, vyberajú si smery a snažia sa nájsť vlastnú rovnováhu. Či ruský sen o miernej dominancii v Strednej Ázii bude naplnený, alebo ostane len snom, ukáže čas.

V úvahách, či Moskva podporí americké zámery v Afganistane, treba vychádzať zo širšieho kontextu vzťahov medzi Spojenými štátmi a Ruskom ako aj NATO a Ruskom. Bushova vláda sa v tomto smere správala kontraproduktívne a

Rusko odrádzala od podpory koalícieho úsilia v Afganistane. Ako príklad uvedme zblížovanie NATO s krajinami bývalého Sovietskeho zväzu (Ukrajina a Gruzínsko), podpora Spojených štátov gruzínskemu prezidentovi pri riešení etnických konfliktov v jeho krajine silou a americký plán na rozmiestnenie protiraketového štítu.

Zatiaľ boli postoje Ruska celkovo v súlade s koalíčnými snahami v Afganistane. Realistické politické spektrum Moskvy sa nachádza niekde medzi pasívnou a aktívnou podporou politiky Spojených štátov a NATO. Takže Rusko bude slúžiť ako kanál pre koalíčné vojenské zásoby smerované do Afganistanu a je pripravené zasiahnuť silou proti obchodovaniu s drogami z Afganistanu. Aktívna podpora koalíčných operácií v Afganistane bude mať len marginálnu podporu.

Rusko nemá jednotný názor na prítomnosť Spojených štátov v Afganistane, ale aj tí, ktorí s ňou sympatizujú poukazujú na dva zámery Obamovej stratégie – posilnenie afganských vládnych síl a prekazenie plánov Talibanu. Washingtonu sa vytyka, že jeho úsilie chýba požiadavka, aby na strane Talibanu vyrástol účastník rokovaní, ktorý by bol ochotný vyjednávať s Kábulom a nepriamo aj so Spojenými štátmi, čo by konečne viedlo k stabilizácii krajiny.

4 Možnosti a limity ruského návratu do Afganistanu

V súvislosti s ohláseným odchodom koalíčných síl z Afganistanu v roku 2014 sa v ruských expertných kruhoch zintenzívnila diskusia o dopadoch tohto zámeru na ruské záujmy v regióne a najmä na bezpečnostnú situáciu Ruskej federácie. Náčelník Hlavnej správy medzinárodnej vojenskej spolupráce Ministerstva obrany Ruskej federácie Sergej Košev v tejto súvislosti vyhlásil: „Posúdime možnosti vytvorenia opravárenských základní na území krajiny.“¹⁷ Podľa jeho slov to je otázka národnej bezpečnosti a je nevyhnutné podporiť dobrý stav zbraní a vojenskej techniky regulárnej Afganskej národnej armády (ANA).¹⁸ Stále viac sa objavujú obavy z toho, že pre boj s Talibanom Afganská národná armáda nezostane dostatočne bojaschopnou po odchode medzinárodného vojenského kontingentu z krajiny.

O tom, že ruské vedenie s obavami sleduje geopolitickú situáciu v regióne hovorí aj druhé vyhlásenie – stáleho predstaviteľa Ruskej federácie pri NATO Alexandra Gruška: „Nevylučujeme, že sa nájdu nové platformy našej spolupráce s NATO a Afganistanom. Bude to v mnohom závisieť od charakteru medzinárodnej prítomnosti NATO v Afganistane po roku 2014 a takisto od problémov, ktoré bude treba riešiť.“¹⁹

Znepokojenie a iniciatívy ruských expertov sú pochopiteľné – pokiaľ nebude Rusko reagovať na situáciu, v blízkej budúcnosti sa môže Afganistan stať jedným z jeho hlavných problémov. Aj keď medzinárodná koalícia opúšťa krajinu nie v plnej zostave – plánuje v Afganistane ponechať asi 10 tisíc vojakov, v roku 2014 má Kábul prevziať stopercentnú kontrolu nad územím krajiny. Súčasný prezident Hámid Karzaj vyhlasuje, že odchod cudzích vojsk urobí krajinu bezpečnejšou. Na rozdiel od väčšiny odborníkov nie je presvedčený že by afganské vedenie malo pokračovať v rokovaníach

¹⁷ Skorobogatyj, P.: Vernuť'sja v Afganistan, 2013.

¹⁸ Čech, L.: Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu, 2010, s. 61-64.

¹⁹ Skorobogatyj, P.: Vernuť'sja v Afganistan, 2013.

s Talibanom. Vyhlásenie o odchode koalíčných vojsk výrazne posilnilo pozície Talibanu, ktorý teraz o to viac nechce pristúpiť na akékoľvek ústupky. Talibanci to vnímajú ako ich víťazstvo a počítajú s tým, že čas hrá v ich prospech. Presne tak, ako to pred časom povedal novinárom jeden z jeho hovorcov – Vy Západniari síce máte drahé hodinky, ale my máme čas.

Prezident Inštitútu pre náboženské otázky Ruskej federácie Alexander Ignatenko a riaditeľ Centra výskumu súčasného Afganistanu Omar Nessar identicky hodnotia situáciu v zóne „AfPak“, kde Taliban zaznamenal osobitne v ostatných rokoch výraznú podporu zo strany Islamabadu. Táto podpora do značnej miery vyrovnávala straty hnutia v dôsledku pôsobenia medzinárodných vojsk v Afganistane. Znamená neexistencia dialógu s Talibanom nevyhnutnosť krviprelievania po roku 2014? Niektorí odborníci poukazujú na iracký príklad, kde sa po odchode amerických vojsk očakávala občianska vojna a doteraz sa o možnosti jej rozpútania hovorí (počet obetí domáceho konfliktu je síce veľký, ale má klesajúcu tendenciu). Treba však vidieť, že Irak nie je Afganistan. Irak má svoje špecifiká dané akýmsi separátnym štýlom života jednotlivých provincií, Irak má ropu, prostredníctvom ktorej môže rozvíjať ekonomiku a ponúkať pracovné príležitosti pre ľudí. V neposlednom rade tu je aj výrazný psychologický faktor – Iračania nie sú tak výrazne postihnutí vojnovou traumou, ako Afganci.

Nie celkom jednoznačne predpovede vývoja politickej situácie v Afganistane samozrejme znižujú šance Ruska na budovanie novej pozície v krajine. Aj pri tom najlepšom scenári (súčasná vládna koalícia bude spolupracovať s Talibanom a ostanými etnikami na platforme mäkkej islamizácie) tu bude naďalej existovať triáda hrozieb – narkotiká, obchod so zbraňami a terorizmus. Rusko by malo vypracovať dlhodobú a dostatočne presvedčivú politiku vo vzťahu k Afganistanu v záujme vlastnej národnej bezpečnosti.

Experti predpokladajú do budúcnosti tri možné scenáre vývoja:²⁰

Prvý scenár vychádza zo zachovania status quo, tzn. politiky minima rizík. Rusko sa teraz nachádza v jedinečnej situácii. Na jednej strane spolupracuje so západnými krajinami, umožňujúc im napr. tranzit tovaru pre logistické zabezpečenie koalíčných vojsk. Na strane druhej, na rozdiel od západných krajín, má Rusko vynikajúcu pozíciu na regionálnej úrovni a spolupracuje v afganskej otázke s krajinami Strednej Ázie, s Iránom a Pakistanom. To vytvára pre Rusko jedinečné postavenie a robí ho významným hráčom v oblasti. Rusko by malo aktívne využiť tieto spojenia s regionálnymi partnermi, nie iba v politickom dialógu, ale i v rozpracovaní širších ekonomických projektov.

Druhý scenár je podstatne radikálnejší a predpokladá maximálnu ochranu Ruska od akýchkoľvek rizík afganskej budúcnosti. Známy ruský politológ a viceprezident Centra politických technológií Sergej Michejev v tejto súvislosti uviedol, že za najlepšie riešenie považuje také, kde si otvorené otázky budúceho Afganistanu vysporiadajú relevantní aktéri sami.²¹ Z tohto boja vzíde najsilnejší ten, kto bude vhodným partnerom pre dialóg. Vychádza sa tu z historickej skúsenosti, že pokus o akúkoľvek reguláciu na základe konsenzu viedol ku konfliktu. Aj súčasná situácia

²⁰ Pozri Skorobogatyj, P.: Vernu'sja v Afganistan, 2013.

²¹ Treba povedať, že Sergej Michejev použil podstatne tvrdšie formulácie, ktoré autor tohto článku formulačne upravil (pozn. autora).

signalizuje, že podobné úsilie pomoci zvonka povedie k vojne všetkých proti všetkým. Michejev vyjadruje kontroverzný názor, že Afganistan by sa mal zmeniť na konglomerát viacerých menších štátov.²²

V súvislosti s minimalizáciou afganských rizík treba poznamenať, že určité kroky v rozpracovávaní tohto scenára sa realizujú. Moskva rozpracováva projekt vízového režimu s krajinami Strednej Ázie, ktorý by riešil problém migrácie. Súčasne by bol podporným riešením pre vytvorenie prekážok pre drogy, zbrane a vplyv teroristických skupín aj zo samotného Afganistanu.

Tretí scenár predpokladá aktívnu ruskú expanziu. V žiadnom prípade nie vojenskú, ale ekonomickú. Omar Nessar to definoval slovami: „Je nevyhnutné posilniť ruskú ekonomickú, kultúrnu i humanitnú prítomnosť v Afganistane. Nevieme, ako sa bude situácia vyvíjať. Ale v každom prípade je lepšie zdržiavať extrémistov v Afganistane, ako potom s nimi prichádzať do konfliktu na Urale.“²³ Súhlasí s ním aj vedúci ruského centra pre vojenské plánovanie Anatolij Cyganok: „Je nevyhnutné posilňovať našu prítomnosť nezávisle od toho, či Američania zostanú v Afganistane, alebo či sa Talibanci dostanú k moci v Kábule. Súhlasí s nutnosťou pomoci NATO v Afganistane, ale vystupuje proti priamej vojenskej účasti Ruska: „Myslím si, že Rusku netreba zasahovať do vojenských operácií, NATO odíde z Afganistanu. Je jedno kedy – o 2 roky, o 3 roky. Idea vojenského vyriešenia afganského problému nemá zmysel. Predovšetkým treba rozvíjať ekonomickú spoluprácu. Obnoviť objekty – a je ich asi 200 – ktoré sa stavali za účasti ZSSR. Bolo vyvŕtaných 1800 studní, ktoré treba očistiť a upraviť. To je dôležité pre krajinu, ktorá má obrovský deficit vody. Naše ministerstvá a spoločnosti už rozpracovali projekt kábulskeho metra, ktorý by výrazne pomohol kolabujúcej dopravnej situácii v hlavnom meste. Afganci majú mimoriadny záujem o výstavbu ciest. Treba sa v Afganistane urýchlene etablovať, pokiaľ nás nepredbehnú iné krajiny.“²⁴

Postupne sa v ruskom politickom a ekonomickom prostredí presadzuje názor, že získanie možnosti investovať do ekonomiky Afganistanu nie je iba záujem národnej bezpečnosti, ale aj výhodný biznis. Afganistan síce neponúka zisky z ropy, alebo iných vzácných surovín (zatiaľ), má však vynikajúcu geografickú polohu a obrovský nenasýtený trh. Takisto prúd medzinárodnej pomoci tejto krajine bude ešte dlho štedrý a ruské firmy chcú z tohto profitovať.

Ako v minulom roku vyhlásil afganský prezident Karzaj, jeho krajina počíta s príjmom viac ako 4 miliárd amerických dolárov aj po odchode vojsk koalície v roku 2014. Všetky tieto prostriedky získané v rámci medzinárodnej pomoci by mali smerovať do rozvoja ekonomiky. Dochádza aj k nárastu objemu investícií v krajine. V roku 2011 to bolo 463 mil. amerických dolárov, o rok neskôr už 585 mil. amerických dolárov. Investori prichádzajú z letectva, priemyslu, poľnohospodárstva i strojárenského sektora. Afganistan je v priesečníku záujmu vplyvných podnikateľských subjektov z Ázie, Blízkeho východu, Európy i z USA. To je realita súčasnosti a každý deň sa uzatvárajú mnohomiliónové kontrakty – a to napriek blízkosti vojny.

²² Táto idea nie je nová a objavuje sa vo vyjadrenia afganských exilových predstaviteľov (pozn. autora).

²³ Skorobogatyj, P.: Vernuť sa v Afganistan, 2013.

²⁴ Hlas Ruska: Ambície pre stratégiu, alebo stratégia pre ambície?, 2010.

Napr. Čína už viac ako päť rokov buduje v Afganistane železnice. A robí to veľmi šikovne – vyhľadáva odborníkov a spolupracovníkov, ktorí sa vedia dohodnúť s Kábulom, s Talibanom aj s Američanmi. V konečnom dôsledku si vedia veci zariadiť tak, že Taliban ochraňuje železničnú infraštruktúru, ktorú oni vybudovali.

Ruské spoločnosti sú zainteresované na afganských projektoch, ale zatiaľ sú veľmi obozretné vo svojich finálnych prístupoch. Iba pred dvomi rokmi sa vytvorila afgansko-ruská obchodná rada pri obchodno-priemyselnej komore, ktorá sa ukázala ako veľmi užitočná. Vďaka nej mnohé ruské spoločnosti získali prístup k tendrom afganskej vlády.

V predchádzajúcom období mali v Afganistane úspech najmä firmy potravinárskeho priemyslu. Napríklad Astrachánsky kombinát na výrobu chleba a spoločnosť Altajzerno, ktoré realizovali dodávky zrna a múky, alebo firma Donmasloprodukt, ktorej sa úspešne darilo exportovať sľečnicový olej. Prieskum afganského trhu ukázal, že dopyt po ruských výrobkoch je predovšetkým v produktoch ako mazadlá rôzneho druhu, produkty z dreva, valcované kovové výrobky a armatúry, automobily a náhradné súčiastky strojárnej techniky ruskej proveniencie, čistiace prostriedky a celý rad iného tovaru. Na afganský trh aktívne vstúpili spoločnosti Zarubežtrasstroj a PO Vozroždenije, ktoré sa angažujú v tendroch na výstavbu ciest a tunelov. Vzhľadom na sovietsku minulosť v Afganistane by ruský biznis mohol rátať s významným podielom vo fungovaní afganskej ekonomiky.

Hlavný problém ruských spoločností nie je v tom, že by nevníмали riziká a perspektívy ďalšieho angažovania sa v Afganistane. Čo chýba, je zmysluplný, riadne premyslený program spolupráce vo vzájomných rusko-afganských vzťahoch. Takýto „programový deficit“ však chýba aj v ďalších kontaktoch Ruska s vonkajším svetom.

ZÁVER

Obe krajiny momentálne čelia otázke, čo bude po odchode koalíčných síl z Afganistanu. Afganistan by sa mal v mene vyváženia situácie opierať aj o ďalšie štáty regiónu. Nie však kvôli sympatiám, či antipatiám k Rusku či USA, ale kvôli jednoduchej nevyhnutnosti zachovania multipolarity v regióne širšej Strednej Ázie.

Potrebuje Rusko zmierenie s Afganistanom? Ved' Rusko de facto pomáha NATO a USA bojovať v krajine, kde prednedávnom Sovietska armáda bojovala s oddielmi, financovanými Západom. Táto vojna je však minulosťou. ZSSR sa rozpadol, bývalé republiky prežili najťažšiu krízu a jediné, čo udržuje svet od prechodu k jednopolárnemu systému vzťahov je spoločná pozícia štátov Eurázie.

Nesporným faktom zostáva, že Rusko má v Afganistane svoje záujmy. Medzi ne však nepatrí víťazstvo ozbrojenej opozície. V Moskve si veľmi dobre uvedomujú, že Taliban je pre Rusko zdrojom dvoch mimoriadne nebezpečných problémov: obchodu s narkotikami a terorizmu. Z hľadiska minulosti sa niekomu môže zdať byť čudné hľadať spojenca v niekom, s kým ste roky bojovali. No bolo by chybou držať sa porážok predchádzajúcich období len pre pocit možnosti vyhrať prehraté bitky z minulosti. Niektorí autori, ako napr. Ivan Gladilin²⁵, tvrdia, že Rusko svoju šancu v Afganistane „prespalo“ a teraz sa bude musieť chystať na vojnu na svojom teritóriu.

²⁵ Gladilin, I.: Rossiya „prospala“ Afganistan. I teper gotovitsja k vojne na svojej territorii, 2013.

Rusko má napriek „afganskému syndrómu“ pomerne veľký potenciál pre pozitívny rozvoj vzájomných vzťahov s Afganistanom. Viacerí ruskí experti sú toho názoru, že ak Rusko nebude aktívne podporovať tvorivú politiku v Afganistane, mier a stabilita v tejto krajine nikdy nebude. A ak nebude stabilita, ostane aj výroba drog. Pre súčasnú etapu navrhujú odborníci aj taký variant rozvoja Afganistanu, keď sa budú využívať ruské idey, technológie a kádre, a peniaze NATO a západných krajín. Situáciu by to rozhodne posunulo k lepšiemu.

Ruské verejné i súkromné organizácie chcú pomôcť obnoviť Afganistan. Predovšetkým tie, ktoré majú skúsenosti ešte z čias Sovietskeho zväzu, ale aj tie, ktoré s touto krajinou nadviazali kontakt v poslednom čase. Je známe, že po začatí občianskej vojny utieklo stovky tisíc civilných obyvateľov do iných krajín. V Rusku je asi 100-tisíc členná afganská diaspora, z ktorej má väčšina vysokoškolské vzdelanie a sú medzi ňou aj vplyvní podnikatelia. Gulama Mohamed Džalala - prezident centra afganských diaspór – s uspokojením konštatoval, že za posledné roky sa obrat obchodu s tovarmi medzi Ruskom a Afganistanom mimoriadne zvýšil (rádovo desaťkrát). Veľkú zásluhu na tom má afganské spoločenstvo žijúce v Rusku, myslí si Gulama Mohamed Džalala. A posledné rozhodnutie Moskvy o rekonštrukcii Domu sovietskej kultúry v Kábule považuje za začatie novej etapy priateľských vzťahov medzi obidvomi národmi.²⁶

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ČECH, L. (2011): Potenciálne konfliktné zóny v súčasnej Strednej Ázii. In: *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2011 (21. - 25. februára 2011)*: zborník z medzinárodného vedeckého seminára [CD-ROM]. Kyjev - Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2011. ISBN 978- 80-8040-417-8.
2. ČECH, L. (2011): Afganistan a Irán –podivné susedstvo. In: *Bezpieczeństwo RP w wymirze narodowym i międzynarodowym*. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie 11.-12. mája 2011 v Kielcach. Kielce: WyższaSzkola Handlowa im. B. Markowskiego, 2011. ISBN 978-83-89274-81-6.
3. ČECH, L. (2011): *Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 175 s. ISBN 978-80-225-3281-5.
4. FEIFER, G. (2009): *Velký hazard*. Praha: Slovart, 2009. 317 s. ISBN 978-80-7391-255-0.
5. GIUSTOZZI, A. (2009): *Decoding the New Taliban: Insights from the Afghan Field*. New York: Columbia University Press, 2009. ISBN 978-0-231-70112-9.
6. GIUSTOZZI, A. (2009): The Afghan National Army: Unwarranted Hope? In: *The RUSI Journal*, 2009, Vol. 154, No. 6. s. 36-42.
7. GLADILIN, I. (2013): *Rossija „prospala“ Afganistan. I teper gotovitsja k vojne na svojej territorii*. [Online]. 27.6.2013. [Citované 11.8.2013]. Dostupné na: <<http://www.km.ru/v-rossii/2013/06/27/borba-s-terrorizmom-v-mire/714617-rossiya-prospala-afganistan-i-teper-gotovitsya>>.

²⁶ Skorobogatyj, P.: Vernuťsja v Afganistan, 2013.

8. GROMOV, B. – ROGOZIN, D. (2010): Russian Advice on Afghanistan. [Online] In: *The New York Times*, 12 January 2010. [Citované 26.7.2013]. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2010/01/12/opinion/12iht-edrogozin.html?_r=0>.
9. HECKER, G. (2009): *Afghanistan in der russischen Politik*. [Online]. In: Über die Grenze. Mai, 20, 2009. [Citované 8.7.2013]. Dostupné na: <<http://gregorhecker.wordpress.com/2009/05/20/afghanistan-in-der-russischen-politik/>>.
10. HLAS RUSKA (2010): *Ambície pre stratégiu, alebo stratégia pre ambície?* [Online]. Hlas Ruska, 2010. [Citované 16.8.2013]. Dostupné na: <slovak.ruvr.ru/2010/01/14/3591832.html>.
11. HLAS RUSKA (2011): *OZKB je ochotná spolupracovať s NATO na základe parity*. [Online]. Hlas Ruska, 2011. [Citované 28.7.2013]. Dostupné na: <<http://slovak.ruvr.ru/2011/01/26/41411446.html>>.
12. HORÁK, S. (2010): Drogová Hedvábná stezka. In: *Mezinárodní politika*, 2010, Vol. 34, No. 1.
13. JAUFFRET, J. C. (2010): *Afghanistan 2001-2010: chronique d'une non-victoire annoncée*. Paris: Autrement, 2010. 275 s. ISBN 978-2-7467-1372-7.
14. KALÁČEV, B. (2013): Drogová genocída: minulosť a prítomnosť. Ópiová vojna proti Rusku.[on line]. In: *Portál Chelemendik.sk*, [Citované 12.3.2013]. Dostupné na: <http://www.chelemendik.sk/Opiova_vojna_proti_Rusku__869855926.html>.
15. KAPILA, S. (2006): Shanghai Cooperation Organisation Summit (June 2006) [Online]. In: *South Asia Analysis Group*, Paper no.1855. [Citované 28.7.2013]. Dostupné na: <<http://www.southasiaanalysis.org/%5Cpapers19%5Cpaper1855.html>>.
16. KARAGANOV, S. A. (2007): *Mir vokrug Rossii: 2017. Kontury nedalekogo buduščego*. Moskva: Kul'turnaja revol'ucija, 2007. 159 s. ISBN 5-250-06011-0.
17. KŇAZEV, A. (2011): Afganistan v kontexte „Bolšogo Bližnego Vostoka“ [online]. In: *Fond strategičeskoj kul'tury*, 2011. [cit. 2011-06-20]. Dostupné na: <<http://www.fondsk.ru/news/2011/07/05/afganistan-v-kontekste-bolshogo-bližnego-vostoka.html>>.
18. LAUMULIN, M. (2011): Tri scenarija razvitija Afganistana – međunarodnyje i regional'nyje pozicii (doklad). [Online]. In: *Informacionnojeagenstvo REGNUM*, 2011. [Citované 13.8.2013]. Dostupné na: <<http://www.regnum.ru/news/kirghizia/1415653.html>>.
19. SHAHID, S. (2009): Engaging Regional Players in Afghanistan. Threats and Opportunities. [Online]. Washington CSIC, 2009. [Citované 27.5.2011]. Dostupné na: <http://csis.org/files/publication/091124_afghan_players_0.pdf>.
20. SKOROBOGATYJ, P. (2013): Vernuťsja v Afganistan. [Online]. In: *Portál EKSPERT*, 29.3.2013. [Citované 10.8.2013]. Dostupné na: <<http://expert.ru/2013/03/29/vernutsya-v-afganistan/#comments>>.
21. SME (2003): *Putin otvoril ruskú leteckú základňu v Kirgizsku*. [Online]. Portál SME, 23. 10. 2003. [Citované 2.7.2011]. Dostupné na: <<http://aero.sme.sk/c/1142968/putin-otvoril-rusku-letecku-zakladnu-v-kirgizsku.html>>.

22. SME (2010): *Medvedev hostí Karzaja a Zardáriho na afganskom summite*. [Online]. Portál SME, 18.8.2010. [Citované 15.3.2013]. Dostupné na: <<http://www.sme.sk/c/5511250/medvedev-hosti-karzaja-a-zardariho-na-afganskom-summite.html>>.
23. STEWART, R. (2011): *Místa naplň cesty*. Praha: Volvox Globator, 2011. 307 s. ISBN 978-80-7207-804-2.
24. TALAGA, A. (2013): Rossija vozvraščajetsja v Afganistan. [Online]. In: *"Nowa Europa Wschodnia"*. [Citované 11.8.2013]. Dostupné na: <http://www.inosmi.ru/new_org_pl/20130704/210635154.html#ixzz2cD9fRAFK>.
25. TRENIN, D. – MALASHENKO, A. (2010): *Afghanistan. A View from Moscow*. [Online]. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2010. [Citované 5.7.2013]. Dostupné na: <http://www.carnegieendowment.org/files/trenin_afghan_final.pdf>.
26. UNODC (2010): *Afghanistan Opium Survey 2010. Summary Findings* [Online]. Viedeň: UNODC, 2010. [Citované 12.8.2013]. Dostupné na: <http://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afg_opium_survey_2010_exsum_web.pdf>.

KONTAKT

doc. PhDr. RSDr. Ľubomír Čech, CSc.
Katedra medzinárodných politických vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
E-mail: lubomir.cech@euba.sk